

ČIPKOSTIH BOŽICE JELUŠIĆ

U povodu 60-godišnjice života i pjesničke zbirke “Arielirika”

Božicu Jelušić znam od svojih srednjoškolskih dana, odnosno više od trideset godina. Intenzivno smo se družili od vremena kad sam svoj interes za književnost dodatno pokazao i izborom studija književnosti. Književnost, a ponajviše poezija, bila je središnja tema mnoštva naših razgovora. Razgovarali smo o pjesnicima, pjesmama, pjesništvu, tumačenju poezije. I sve to vrijeme pratio sam rast njezina opusa i mijene u njemu. Ranih devedesetih godina još sam mogao napamet pobrojiti sve Božičine knjige, ali je već desetak godina to nemoguće. Pogotovu od Božičina odlaska u mirovinu: mirovina je za nju zapravo darovano vrijeme, vrijeme u kojemu završava mnoštvo prije započelih ili zamišljenih projekata, tako da, umjesto svakih nekoliko godina, knjige nastaju svakih nekoliko mjeseci. No, pri tome se ne radi o produkciji bez pokrića: kao što bi Božica rekla, uvijek se održava primjerena “razina slovostaja”.

Božica Jelušić prije svega je posvećenica poezije. Iako piše i priče, i putopise, i eseje, a trenutno radi i na romanu, njezino je najvažnije područje djelovanja ipak poezija. “Ako bismo ukratko željeli predočiti osnovne tematske i stilske odrednice ove poezije, onda se kao osnovna riječ opet nameće riječ POEZIJA. Poezija je Božice Jelušić, naime, u visokoj mjeri autotematična. Ona je i pitanje i odgovor na sva životna pitanja i probleme. Jer, sva je stvarnost, pitanja ljubavi i bola, patnje i prolaznosti, “dneva koji se vleče kak drob z krepane krave”, sve je to u ovu poeziju ušlo da bi dalo jedini mogući odgovor: poeziju. Poeziju kojom se pripada “krugu ljudi koji svijet vide prostranijim” (Frost). Poezija je, naime, pjesnikinjin način komuniciranja sa svijetom i njezin način traganja za odgovorom. I kada ustvrdi da odgovora nema, da i poslije (ljubavnih) čuda “okrećeš/ telefonski broјčanik s pozivnim brojem NULA/nihil, ničevo, nothin”, sve se ipak pretvara u poeziju kao jedinu stalnu i trajnu stvar, kao jedini način traganja u prolaznosti.

U stilskom pogledu osnovne su konstante ove poezije visok stupanj artizma, u kojemu se brižljivo bira riječi, sklapa neobične i neobično snažne i izražajne poredbe i metafore, u kojemu se asonanca i aliteracija uklapaju u druge glazbene vrednote. Leksik, pak, potječe sa svih strana stvarnosti – kako iz mitova i Biblije, teko i iz botanike, mineralogije, astronomije ili pak iz najbanalnijih prostora svakidašnjice. Uz grafičke efekte (često isticanje drugom vrstom slova i sl.), modernost poetskog izraza Božice Jelušić čine i citati kojima se služi kao memorijskom

klopkom iz koje viri asocijacijski lanac, ali i dajući im novi život, često ironičan. Ironijski je odmak i inače jedna od najvažnijih osobina ovoga pjesništva.

Sve se te osobine mogu prepoznati i u “kajkavskom odvojkju”, na kojem se autorica intenzivno kreće od početka drugog desetljeća svoga književnoga putovanja. U njemu, u jezičnom pogledu nasljedujući Belostenca, Habdelića i Krležu, i dalje odgovara na ista osnovna pitanja, često prepoznata u drugih. Osim što tako najbolje prilazi podravskim, odnosno kajkavskim motivima, kajkavska je poezija i njezin doprinos reafirmaciji zapostavljenoga kajkavskoga jezika i kajkavske (sjevernohrvatske) kulture.

Sve ovo osigurava Božici Jelušić izuzetno visoko mjesto u korpusu suvremenog hrvatskog pjesništva. A to i nije moglo biti drugačije za osobu kojoj je poezija najvažnija tema u poeziji, za osobu kojoj je potreba da se dopre do tajne i da ju se prenese drugima najdublja životna potreba. Poezija je tako, budući da je u dodiru s tajnom, najneposredniji oblik duhovnog rasta; meditacija, molitva te cilj do kojeg se stiže putem njih: nirvana ili samospoznaja, ucjeljenje ili utjeha. Ukratko, poezija je Božici Jelušić kruh svagdašnji, bez kojeg se ne može.” Ovo sam napisao 1993. godine u povodu zbirke “Zimzelen”, zbirke izabranih pjesama objavljenih o 20-godišnjici pjesničkog rada.

Ovih dana pročitavam najnoviju pjesničku zbirku “Arielirika”, u kojoj su pjesme nastale posljednjih nekoliko godina (2002. – 2011.). Je li se nešto promijenilo u Božičinu odnosu prema poeziji? Mislim da nije, da je povjerenje u riječ (prva zbirka: “Riječ kao lijepo stablo”), bez obzira što sam u svom prvom eseju o Božičinoj poeziji (“Anatomija jednog pjesmopjevanja”) predviđao sumnju u tu vjeru u riječ, ostala Božičina konstanta. Pjesme i dalje grade cijele male atmosfere, ali i skrivaju cijele priče, novele, romane – ali smo ovdje umjesto razvodnjavanja dobili gustoću, umjesto količine dobili smo vrhunsko vino zimske berbe. Božica i dalje vidi detalje izvježbanim i senzibilnim okom, a svijest o značaju detalja zabilježila je i u pjesmi:

“Veliko je malo, a sitno je bitno:

Od sitnih se stvari sastoji naš svijet.

Srce bira ono što je nepobitno:

Vjetar i leptira, suncosjaj i cvijet.

(...)

Veliko je tuđe, naše sitno bit će:

Lijepa riječ u danu, zvjezdan tragu noći.”

(Veliko i malo, vječnost i trenutak)

U skladu sa svojim ekološkim uvjerenjem i djelovanjem, njezin sitnozori, njezin poredbeni i metaforički žrvanj i dalje melje motive i usporedbe iz prirode: godišnja doba (samo na osnovni naslova, čak deset: *Hvalospjev proljetnom danu*;

Stežaljka zime; Slovososac u srpnju; Lijepo oči zime; Hladno, listopadno; Bilogorsko proljeće; Zimska ruža; Pomaknuti snimak, rana jesen i Posljednji jesenski list), cvijeće, drveće i voće, ptice i ribe, vjetar, kiša (*pljuštavica*), magla i inje, lišće i mjesečina... Opća je naseljenost pjesama svom tom raskoši koja "Božje je djelo, što ne traži preinaku/ I neimar svaki želi ga za mjeru" (*Gnijezdo trstenjaka*) poslovična za Božicu. Krije se tu mnoštvo prekrasnih poredbi i metafora ("*Drveće crno, ko fratarska družba*" - *Hladno, listopadno*, "*Lopoče vidjesmo, kaleže sjajnel Satenske krpice, što brzo sahnju*" - *Lopoče vidjesmo*, "*Agrum je kao zlatni grumen*" - *Slovososac u srpnju*, "*Svaka boja kao atom Sunca živa:/ Čekićem od zlata kovani pejzaži*" - *Slapovi Krke*, "*U kasnu jesen, laste na žici,/ Ko dvije note, starinske kajde*" - *Oproštaj s lastama*). Pejzaž je izvor nadahnuća, ali i stav: pjesma *Elemental*, s akrostihom VODA I ZRAK, započinje stihom tipičnim za Božicu: "*Voljeti lijepo, lijepom ime dati.*" Ljepota: riječi, poredaba, metafora, slika, pjesama – Božičin je svjetonazor. Da ne biste pomislili da je svaki dan krasan bez napora, i da stihovi i pjesme, ljepota, nastaju sami od sebe, Božica je u zbirci rasula i zrna gorčice i papra, dane omare i tišine (*Omara, tišina dvora*), osjećaje sumnje i dosade: "*Prazna je nedjelja, šuplja, ko kutnjak žuta, / i kao barska voda stoji, nikud ne teče.*" - *Prazna je nedjelja*, "*Zanos se haba ko prosto ruho*" - *Brzopis o brezama*, "*Svijet istrajaval Na suhu hljebu briga i zebnje*" - *Drava, moja enklava*, "*Što bješe besmrtnoj ljepoti slično, / Na kraju barbarski korov rastoči.*" - *Sve cvijeće vene*, "*Tek umor uma i zlovolja, / U ništa dan, u suh prah bilje*" - *Slovososac u srpnju*, "*Poharan vrt u meni diše*" - *Solilokvij na doku*, "*Brod od sna potonu, nasukan u meni*" - *Grebeni u kiši*, "*Postoje takvi dani, klonuli suncokreti, / Kad se pod skute anđelu nemir sklanja.*" - *Pouzdanje*, "*Desi se preko noći da svijet se nagne u stranu./ Nestanu iznenada slast i sočnost i slušnost./ Uzalud kuša ruka dohvatit zelengranu, / kad ćutiš samo umor, tugu i malodušnost.*" - *Bezvučnost*, "*Ima takvih dana, kada je duša pusta,/ Od praznine stvari umorna i siva. / Tek slogove mukle premataju usta:/ Plane li u pjesmi kakva iskra živa?*" - *Ima takvih dana...*

"Plane li u pjesmi kakva iskra živa?" Je li pjesma čuvarica uspomena, je li pjesnička memorija, pjesnički čin, pjesma, mogućnost za izlazak iz tih stanja, kad ponovo sve zasja, minerali i boje, kad je *Duša u pokretu* - "nemirna, strasna" ili kad skupimo snage za slobodno i bogato, strasno trajanje, kao u pjesmi

Tražiti, ići

Tražiti, ići, težiti, htjeti, naći;
 Ne oteti se mjestu, no slobodan biti.
 U sjenu guste krošnje skruti se i uzmaći,
 I od dlanova gnijezdo za goluba sviti.

Živjeti u svom jutru, trajati u svom ljetu,

I uspravan ko jablan mjestu poraza prići.
Na mračnom nebu naći dugorepu kometu;
Izgorjeti u strasti, pa u pepeo sići...

Je li umjesto sivog trajanja moguće “*trajati u (...)ljetu*”, “*izgorjeti u strasti*”?! Jesu li naši *Nagibi, nagnuća* (“*Nagnuća neka nježna, no ne i manje kobna.!(...) Za jedan život to je misija nemoguća:! Izbjeći svoje nagibe, dohvatiti nagnuća.*”) ipak moguća misija? Bez obzira na ova pitanja i sumnje, svijest o prolaznosti gotovo svih ljepota, ali i vjera u jednu ljepotu koja čuva druge, traje i dalje u pjesništvu Božice Jelušić. Finom je i “*tankom iglicom iščipka(la) mrežu stiha*” kao, recimo, u pjesmi *Hvalospjev proljetnom danu*:

“Širine, konaki, obrezani voćnjak:

Pup koji suzi ljepljivo i medno.

(...)

Putevi dugi, žurba nepotrebna:

Iznad zvonika lebdi sjena rode.

(...)

Sunce nam s lica briše sjenu brige:

Proljetni dan je dar i izuzetak.”

Je li se što promijenilo? Jest, zapravo. Ironije je manje. Vjera je u riječ i pjesmu, posvećenost njenom tkanju i njenoj ulozi, snažnija, postojanija. “Čipkostihovi” Božice Jelušić dar su i izuzetak nalik proljetnome danu.

